

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**Кафедра кримінального процесу, криміналістики та експертології
факультету №6**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни: *«Сучасні проблеми
кримінального процесуального права»*

обов'язкових компонент
освітньої програми другого (магістерського) рівня вищої
освіти

08 Право

081 Право

**за темою: Сучасні проблеми правового регулювання особливих
порядків кримінального провадження в кримінальному
процесуальному
праві.**

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 7 від 30.08.2023 р.

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол № 7 від 25.08.2023 р.

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол № 7 від 29.08.2023 р.

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ (протокол № 7 від 21.08.2023 р.)

Розробник:

Кочура О.О. – доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 ХНУВС, кандидат юридичних наук, доцент

Рецензенти:

1. Глобенко Г. І. – професор кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 ХНУВС кандидат юридичних наук, доцент

2. Бондаренко О.О. – доцент кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ імені В. Н. Каразіна кандидат юридичних наук, доцент

Лекція 4. Сучасні проблеми правового регулювання особливих порядків кримінального провадження в кримінальному процесуальному праві.

План лекції

1. Сучасні погляди про сутність і види особливих порядків кримінального провадження.
  2. Проблемні теоретичні і практичні питання здійснення кримінального провадження на підставі угод.
  3. Сутність і проблемні питання кримінального провадження у формі приватного обвинувачення.
  4. Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб.
  5. Сутність і проблемні питання кримінального провадження щодо неповнолітніх.
  6. Сутність і проблемні питання кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру.
- Спеціальне досудове розслідування і спеціальне судове провадження.

Рекомендована література

1. Кримінальний процес : підручник / [О. В. Капліна, О. Г. Шило, В. М. Трофименко та ін.] ; за заг. ред. О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2018. 584 с.
2. Кримінальний процес : підручник / За заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. К. : «Центр учбової літератури», 2013. 544 с.
3. Лобойко Л. М. Кримінальний процес : Підручник. К. : Істина, 2014. 432 с.
4. Лобойко Л. М., Банчук О. А. Кримінальний процес: Навчальний посібник. К.: Ваїте, 2014. 280 с.
5. Молдован А. В., Мельник С. М. Кримінальний процес України: Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2013. 368 с.
6. Новий Кримінальний процесуальний кодекс України: коментарі, роз'яснення, документи / відп. ред. В. С. Ковальський. К. : Юрінком Інтер, 2013. 408 с.
7. 35 неформальних практик у кримінальному судочинстві України / О. А. Банчук, І. О. Дмитрієва, Л. М. Лобойко, З. М. Саїдова. К. : «Арт-Дизайн», 2014. 48 с.
8. Правова доктрина України: у 5-ти томах. Т. 5 : Кримінально-правові

науки: стан, проблеми та шляхи розвитку / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргарєєва та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. Х. : Право, 2013. 1240 с.

9. Доктринальні засади розвитку держава та права: національні та міжнародні тенденції : монографія / за заг. ред. проф. Бошицького Ю. Л., Київський університет права. К. : Видавництво Ліра-К, 2014. 440 с.

10. Кримінальний процесуальний кодекс. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. К. : Юстиніан, 2012.

11. Лобойко Л. М. Реформування кримінально-процесуального законодавства в Україні (2006–2011 роки). Частина 1. Загальні положення і досудове провадження : монографія. – К. : Істина, 2012. 288 с.

12. Козьяков І. Поняття «державне обвинувачення» в доктрині кримінального процесу: етимологія та генеза. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 3. С. 41.

13. Трофименко В. М. Система кримінального процесу України (спроба концептуального аналізу). *Право України*. 2014. № 11. С. 201–208.

14. Попелюшко В. О. Перше вітчизняне капітальне дослідження системи кримінальних процесуальних функцій. *Часопис Національного університету*

«Острозька академія». Серія «Право». 2015. № 2 (12). С. 1–7.

15. Журба А. І. Генеза призначення кримінального судочинства України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 2. С. 306–308.

16. Костицький М. В. Про науку кримінального процесу, кримінальне процесуальне право і законодавство (філософський погляд). *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. URL.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2013_1_8

17. Бражнік Ю. Ю. Генезис, поняття, завдання та структура стадії у кримінальному процесі. *Форум права*. 2012. № 3. С. 56–60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index

Текст лекції

1. Сучасні погляди про сутність і види особливих порядків кримінального провадження.

Установлений законом порядок кримінального провадження, як правило, є єдиним незалежно від характеру і тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особи, яка його вчинила, та інших обставин. Разом з тим, у деяких випадках законодавець передбачає порядки провадження, які відрізняються від загальноприйнятого, і є у порівнянні з ним або спрощеними, або, навпаки, ускладненими. Мова йде про диференціацію (розподіл) кримінальної процесуальної форми та існування у зв'язку з цим у кримінальному процесі України **особливих порядків кримінального**

провадження. До них належать кримінальні провадження:

1) на підставі угод (глава 35 КПК); 2) у формі приватного обвинувачення (глава 36 КПК); 3) щодо окремої категорії осіб (глава 37 КПК); 4) щодо неповнолітніх, у тому числі про застосування стосовно них примусових заходів виховного характеру (глава 38 КПК); 5) щодо застосування примусових заходів медичного характеру (глава 39 КПК); 6) яке містить відомості, що становлять державну таємницю (глава 40 КПК); 7) на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні (глава 41 КПК). До таких проваджень може бути віднесене також спеціальне досудове розслідування (глава 24¹ КПК) та спеціальне судове провадження (ст. 323 КПК); особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану (розділ IX¹ КПК). Сутність та специфіка кожного з них буде розглянута далі.

Текстом лекції не охоплюються такі особливі порядки кримінального провадження: 1) яке містить відомості, що становлять державну таємницю (глава 40 КПК); 2) на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні (глава 41 КПК); 3) особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану (розділ IX¹ КПК). Вивчення особливостей таких кримінальних проваджень здійснюється під час практичних занять.

2. Проблемні теоретичні і практичні питання здійснення кримінального провадження на підставі угод.

Кримінальне провадження на підставі угод є проявом концепції відновного правосуддя. Воно спрямоване на скорочення і спрощення процедури розгляду кримінальних проваджень, заощадження ресурсів та часу, що витрачаються на їх розгляд і вирішення, зменшення навантаження на органи досудового розслідування та суд (суддю).

Стаття 468 КПК передбачає два види угод у кримінальному провадженні:

1) угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим; 2) угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості.

Процесуальний порядок ініціювання та укладення угод у кримінальному провадженні регламентується ст. 469 КПК.

Ініціаторами укладення угоди про примирення можуть бути потерпілий, а також підозрюваний чи обвинувачений. Домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником і представником або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора

або судді).

Угода про примирення у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, може бути укладена лише за ініціативою потерпілого, його представника або законного представника (ч. 1 ст. 469 КПК).

Угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо кримінальних проступків, нетяжких злочинів та у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення. Укладення угоди про примирення у кримінальному провадженні щодо уповноваженої особи юридичної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким здійснюється провадження щодо юридичної особи, не допускається.

Слідчий, прокурор зобов'язані проінформувати підозрюваного та потерпілого про їхнє право на примирення, роз'яснити механізм його реалізації та не чинити перешкод в укладенні угоди про примирення.

У разі якщо кримінальне провадження здійснюється щодо кількох осіб, які підозрюються чи обвинувачуються у вчиненні одного або декількох кримінальних правопорушень, і згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма підозрюваними чи обвинуваченими, угода може бути укладена з одним (кількома) з підозрюваних чи обвинувачених. Кримінальне провадження щодо особи (осіб), з якими досягнуто згоди, підлягає виділенню в окреме провадження.

У разі якщо в кримінальному провадженні беруть участь кілька потерпілих від одного кримінального правопорушення, угода може бути укладена та затверджена лише з усіма потерпілими.

У разі якщо в кримінальному провадженні беруть участь кілька потерпілих від різних кримінальних правопорушень, і згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма потерпілими, угода може бути укладена з одним (кількома) з потерпілих. Кримінальне провадження щодо особи (осіб), яка досягла згоди, підлягає виділенню в окреме провадження.

В угоді про примирення зазначаються її сторони, формулювання підозри чи обвинувачення та його правова кваліфікація із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність, істотні для відповідного кримінального провадження обставини, розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, строк її відшкодування чи перелік дій, не пов'язаних з відшкодуванням шкоди, які підозрюваний чи обвинувачений зобов'язані вчинити на користь потерпілого, строк їх вчинення, узгоджене покарання та згода сторін на його призначення або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням, наслідки укладення та затвердження угоди, передбачені ст. 473 КПК, наслідки невиконання угоди. В угоді зазначається дата її укладення та вона скріплюється підписами сторін.

Угода про визнання винуватості може бути укладена за ініціативою прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого. Така угода може бути

укладена у провадженні щодо: 1) кримінальних проступків, нетяжких злочинів, тяжких злочинів; 2) особливо тяжких злочинів, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України за умови викриття підозрюваним чи обвинуваченим іншої особи у вчиненні злочину, віднесеного до підслідності Національного антикорупційного бюро України, якщо інформація щодо вчинення такою особою злочину буде підтверджена доказами; 3) особливо тяжких злочинів, вчинених за попередньою змовою групою осіб, організованою групою чи злочинною організацією або терористичною групою за умови викриття підозрюваним, який не є організатором такої групи або організації, злочинних дій інших учасників групи чи інших, вчинених групою або організацією злочинів, якщо повідомлена інформація буде підтверджена доказами.

Угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена щодо кримінальних проступків, злочинів, внаслідок яких шкода завдана лише державним чи суспільним інтересам. Укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні щодо уповноваженої особи юридичної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким здійснюється провадження щодо юридичної особи, а також у кримінальному провадженні щодо кримінальних правопорушень, внаслідок яких шкода завдана державним чи суспільним інтересам або правам та інтересам окремих осіб, у яких беруть участь потерпілий або потерпілі, не допускається, крім випадків надання всіма потерпілими письмової згоди прокурору на укладення ними угоди. Перелік відомостей, які повинні відображатися в угоді про визнання винуватості, наведений у ст. 472 КПК.

Укладення угоди про примирення або про визнання винуватості може ініціюватися в будь-який момент після повідомлення особі про підозру до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку.

У разі недосягнення згоди щодо укладення угоди факт її ініціювання і твердження, що були зроблені з метою її досягнення, не можуть розглядатися як відмова від обвинувачення або як визнання своєї винуватості.

При укладенні угоди про визнання винуватості прокурором повинні враховуватися обставини, перелік яких наведений у ст. 470 КПК. Наслідки укладення та затвердження угоди регламентує ст. 473 КПК.

Загальний порядок судового провадження на підставі угоди визначений ст. 474 КПК. Вирок на підставі угоди має відповідати вимогам ст. 475 КПК. У разі невиконання угоди настають наслідки, передбачені ст. 476 КПК.

3. Сутність і проблемні питання кримінального провадження у формі приватного обвинувачення.

У ст. 477 КПК міститься визначення поняття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. Кримінальним провадженням у формі приватного обвинувачення є провадження, яке може бути розпочате слідчим,

дiзнавачем, прокурором лише на пiдставi заяви потерпiлого щодо кримiнальних правопорушень, передбачених ст. 477 КПК.

Потерпiлий має право подати до слiдчого, дiзнавача, прокурора, iншiй службовiй особi органу, уповноваженого на початок досудового розслiдування, заяву про вчинення кримiнального правопорушення протягом строку давностi притягнення до кримiнальної вiдповiдальностi за вчинення певного кримiнального правопорушення.

Вiдшкодування шкоди потерпiлому у кримiнальному провадженнi у формi приватного обвинувачення може вiдбуватися на пiдставi угоди про примирення або без неї.

Кримiнальне провадження у формi приватного обвинувачення розпочинається лише на пiдставi заяви потерпiлого. Вiдмова потерпiлого, а у випадках, передбачених КПК, його представника вiд обвинувачення є безумовною пiдставою для закриття кримiнального провадження у формi приватного обвинувачення (ч. 4 ст. 26 КПК).

4. Кримiнальне провадження щодо окремої категорiї осiб.

Перелiк осiб, щодо яких здiйснюється кримiнальне провадження в особливому порядку, наведений у ст. 480 КПК. Провадження, передбачене главою 37 КПК, здiйснюється стосовно:

- 1) народного депутата України;
- 2) суддi, суддi Конституцiйного Суду України, суддi Вищого антикорупцiйного суду, а також присяжного на час виконання ним обов'язкiву судi, Голови, заступника Голови, члена Вищої ради правосуддя, Голови, заступника Голови, члена Вищої квалiфiкацiйної комiсії суддiв України;
- 3) кандидата у Президенти України;
- 4) Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;
- 5) Голови, iншого члена Рахункової палати;
- 6) депутата мiсцевої ради;
- 7) адвоката;
- 8) Генерального прокурора, його заступника, прокурора Спецiалiзованої антикорупцiйної прокуратури;
- 9) Директора та працювникiв Нацiонального антикорупцiйного бюро України;
- 10) Голови Нацiонального агентства з питань запобiгання корупцiї, його заступника.

Чинне законодавство встановлює особливостi початку досудового розслiдування кримiнальних правопорушень, вчинених суддею Вищого антикорупцiйного суду. Так, згiдно ст. 480¹ КПК, вiдомостi, що можуть свiдчити про вчинення кримiнального правопорушення суддею Вищого антикорупцiйного суду, вносяться до ЄРДР Генеральним прокурором (виконувачем обов'язкiв Генерального прокурора) у порядку, встановленому КПК. Зазначенi службовi особи зобов'язанi невідкладно, але не пiзніше 24

годин з моменту внесення таких відомостей, повідомити Верховний Суд про початок досудового розслідування.

Під час досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо судді Вищого антикорупційного суду клопотання учасників кримінального провадження розглядає слідчий суддя, визначений п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК, у встановленому законом порядку (ст. 482¹ КПК).

Письмове повідомлення про підозру окремій категорії осіб здійснюється не будь-яким прокурором, а лише тим, який визначений ст. 481 КПК. Вчинення вказаних дій провадиться:

1) адвокату, депутату місцевої ради, депутату Верховної Ради Автономної Республіки Крим, сільському, селищному, міському голові – Генеральним прокурором, його заступником, керівником обласної прокуратури в межах його повноважень;

2) народному депутату України, кандидату у Президенти України, Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, Голові або іншому члену Рахункової палати, прокурору Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Директору або іншому працівнику Національного антикорупційного бюро України, заступникам Генерального прокурора, Голові Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступнику – Генеральним прокурором (виконувачем обов’язків Генерального прокурора) або заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;

3) судді, судді Конституційного Суду України, присяжному на час виконання ним обов’язків у суді, Голові, заступнику Голови, члену Вищої ради правосуддя, Голові, заступнику Голови, члену Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, працівникам Національного антикорупційного бюро України – Генеральним прокурором або його заступником;

4) судді Вищого антикорупційного суду – Генеральним прокурором (виконувачем обов’язків Генерального прокурора);

5) Генеральному прокурору – заступником Генерального прокурора.

Генеральний прокурор (виконувач обов’язків Генерального прокурора), його заступник, керівник обласної прокуратури може доручити іншим прокурорам здійснити письмове повідомлення про підозру зазначеним вище категоріям осіб у порядку, передбаченому ч. 1 і ч. 2 ст. 278 КПК.

Стаття 482 КПК передбачає особливості порядку притягнення до кримінальної відповідальності, затримання і обрання запобіжного заходу стосовно судді.

Затримання судді, утримання його під вартою чи арештом здійснюється за згодою Вищої ради правосуддя.

Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Суддя, затриманий за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна відповідальність, повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи, за винятком:

- 1) якщо Вищою радою правосуддя надано згоду на затримання судді у зв'язку з таким діянням;
- 2) затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо таке затримання є необхідним для попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину. Суддя має бути негайно звільнений, якщо мета такого затримання (попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину) досягнута.

Стаття 482² КПК передбачає особливості притягнення до кримінальної відповідальності, затримання, обрання запобіжного заходу, проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій стосовно народного депутата України.

Про застосування запобіжного заходу, ухвалення вироку повідомляються:

- 1) щодо адвокатів – відповідні органи адвокатського самоврядування;
- 2) щодо інших категорій осіб, передбачених ст. 480 КПК, – органи і службові особи, які їх обрали або призначили чи відповідають за заміщення їхніх посад.

5. Сутність і проблемні питання кримінального провадження щодо неповнолітніх.

Процесуальний порядок кримінального провадження щодо неповнолітніх, передбачений главою 38 КПК, стосується двох категорій неповнолітніх: 1) які досягли віку кримінальної відповідальності; 2) які не досягли віку кримінальної відповідальності, але досягли 11-річного віку.

Кримінальне провадження щодо неповнолітньої особи, в тому числі, якщо кримінальне провадження здійснюється щодо декількох осіб, хоча б одна з яких є неповнолітньою, здійснюється слідчим, дізнавачем, які спеціально уповноважені керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх. Під час кримінального провадження щодо неповнолітнього, в тому числі під час провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру, слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя, суд та всі інші особи, що беруть у ньому участь, зобов'язані здійснювати процесуальні дії в порядку, що найменше порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим та психологічним особливостям, роз'яснювати суть процесуальних дій, рішень та їх значення, вислуховувати його аргументи при прийнятті процесуальних рішень та вживати всіх інших заходів, спрямованих на уникнення негативного впливу на неповнолітнього.

У кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх специфічним є

предмет доказування. Так, зокрема, відповідно до вимог ст. 485 КПК, під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, крім обставин, передбачених ст. 91 КПК, також з'ясовуються: 1) повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру. За наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними; 2) ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння;

3) умови життя та виховання неповнолітнього; 4) наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення.

У разі необхідності для вирішення питання про наявність у неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого психічного захворювання чи затримки психічного розвитку та його здатності повністю або частково усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними в конкретній ситуації призначається комплексна психолого-психіатрична експертиза.

Для з'ясування рівня розвитку, інших соціально-психологічних рис особи неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого, які необхідно враховувати при призначенні покарання і обранні заходу виховного характеру, може бути призначена психологічна експертиза.

При дослідженні умов життя та виховання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого належить з'ясувати: 1) склад сім'ї неповнолітнього, обстановку в ній, взаємини між дорослими членами сім'ї та дорослими і дітьми, ставлення батьків до виховання неповнолітнього, форми контролю за його поведінкою, морально-побутові умови сім'ї; 2) обстановку в школі чи іншому навчальному закладі або на виробництві, де навчається або працює неповнолітній, його ставлення до навчання чи роботи, взаємини з вихователями, учителями, однолітками, характер і ефективність виховних заходів, які раніше застосовувалися до нього; 3) зв'язки і поведінку неповнолітнього поза домом, навчальним закладом та роботою.

Відповідно до вимог ст. 488 КПК у кримінальному провадженні щодо неповнолітнього обов'язково беруть участь його законні представники, які в разі необхідності в судовому засіданні можуть бути допитані як свідки. Неповнолітній підозрюваний чи обвинувачений повідомляється або викликається слідчим, дізнавачем, прокурором, слідчим суддею чи судом через його батьків або інших законних представників. Інший порядок допускається лише в разі, якщо це зумовлюється обставинами, встановленими під час кримінального провадження.

Допит неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого здійснюється у присутності захисника. Якщо неповнолітній не досяг шістнадцятирічного віку або якщо неповнолітнього визнано розумово відсталим, на його допиті за

рішенням слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду або за клопотанням захисника забезпечується участь законного представника, педагога чи психолога, а у разі необхідності – лікаря.

До початку допиту законному представнику, педагогу, психологу або лікарю роз'яснюється їхнє право ставити запитання неповнолітньому підозрюваному чи обвинуваченому. Слідчий, дізнавач, прокурор вправі відвести поставлене запитання, але відведене запитання повинно бути занесено до протоколу (ст. 491 КПК).

Затримання та тримання під вартою можуть застосовуватися до неповнолітнього лише у разі, якщо він підозрюється або обвинувачується у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, за умови, що застосування іншого запобіжного заходу не забезпечить запобігання ризикам, зазначеним у ст. 177 КПК. Про затримання і взяття під варту неповнолітнього негайно сповіщаються його батьки чи особи, які їх замінюють.

Крім запобіжних заходів, передбачених ст. 176 КПК, до неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених може застосовуватися передання їх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які

виховуються в дитячій установі – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи (ст. 493 КПК).

Якщо неповнолітній підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення разом із повнолітнім, повинна бути з'ясована можливість виділення в окреме цього кримінального провадження щодо неповнолітнього під час досудового розслідування.

У стадії судового розгляду на час дослідження обставин, що можуть негативно вплинути на неповнолітнього, суд, вислухавши думку прокурора, захисника і законного представника, має право своєю ухвалою видалити неповнолітню особу із залу судового засідання. Після повернення неповнолітнього обвинуваченого головуючий знайомить його з результатами дослідження обставин, проведеного за його відсутності, і надає йому можливість поставити запитання особам, які були допитані за його відсутності (ст. 495 КПК).

У судовому розгляді кримінального провадження щодо неповнолітнього можуть брати участь представники служби у справах дітей та уповноважений підрозділ органів Національної поліції. Вони мають право заявляти клопотання, ставити запитання неповнолітньому обвинуваченому, його законному представнику, потерпілому, свідкам, експерту і спеціалісту, висловлювати думку з приводу найбільш доцільних заходів щодо обвинуваченого з метою його перевиховання (ст. 496 КПК).

Якщо під час досудового розслідування прокурор дійде висновку про можливість виправлення неповнолітнього, який обвинувачується у вчиненні вперше кримінального проступку, необережного нетяжкого злочину без застосування кримінального покарання, він складає клопотання про застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів

виховного характеру і надсилає його до суду. Таке клопотання може бути складене за умови, що неповнолітній обвинувачений та його законний представник проти цього не заперечують.

Під час судового розгляду суд за наявності підстав, передбачених ч. 1 ст. 497 КПК, може прийняти рішення про застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру.

Якщо особа, яка після досягнення одинадцятирічного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, то щодо неї здійснюється кримінальне провадження про застосування примусових заходів виховного характеру. Досудове розслідування у такому кримінальному провадженні здійснюється за загальними правилами слідчим, дізнавачем, який спеціально

уповноважений керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх. Участь захисника у такому провадженні є обов'язковою.

За наявності достатніх підстав вважати, що особа, передбачена ст. 498 КПК, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, за яке Кримінальним кодексом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років, вона може бути поміщена у приймальник-розподільник для дітей на строк до тридцяти днів на підставі ухвали слідчого судді, суду, постановленої за клопотанням прокурора згідно з правилами, передбаченими для обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Строк тримання особи у приймальнику-розподільнику для дітей може бути продовжено ухвалою слідчого судді, суду ще на строк до тридцяти днів. Питання скасування чи продовження строку тримання особи у приймальнику-розподільнику для дітей вирішується в порядку, передбаченому для скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою відповідно.

За відсутності підстав для закриття кримінального провадження прокурор затверджує складене слідчим, дізнавачем або самостійно складає клопотання про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру і надсилає його до суду в порядку, передбаченому КПК.

Судовий розгляд здійснюється в судовому засіданні за участю прокурора, законного представника, захисника та представників служби у справах дітей і уповноваженого підрозділу органів Національної поліції, якщо вони з'явилися або були викликані в судове засідання. Судовий розгляд завершується постановленням ухвали про застосування примусових заходів виховного характеру або про відмову в їх застосуванні.

Якщо під час судового розгляду не буде доведено однієї з обставин, передбачених у пунктах 1 або 2 частини першої статті 501 КПК, суд зобов'язаний постановити ухвалу про відмову у застосуванні примусових заходів виховного характеру і закрити кримінальне провадження.

При застосуванні до неповнолітнього примусового заходу у вигляді направлення до спеціального навчально-виховного закладу на уповноважений підрозділ органів Національної поліції покладається обов'язок доставити неповнолітнього до спеціального навчально-виховного закладу.

Ухвалою суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться спеціальна начальна-виховна установа, неповнолітній може бути достроково звільнений від примусового заходу виховного характеру.

Ухвала суду може бути постановлена за наслідками клопотання неповнолітнього, його захисника, законного представника або прокурора, якщо поведінка неповнолітнього під час перебування у навчально-виховній установі свідчить про його перевиховання. Під час розгляду клопотання суд з'ясовує думку ради спеціальної навчально-виховної установи, в якій перебуває неповнолітній, щодо можливості його дострокового звільнення від примусового заходу виховного характеру (ст. 502 КПК).

6. Сутність і проблемні питання кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру.

Підстави для здійснення кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру передбачає ст. 503 КПК. Таке провадження здійснюється у разі, якщо: 1) особа вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, у стані неосудності; 2) особа вчинила кримінальне правопорушення у стані осудності, але захворіла на психічну хворобу до постановлення вироку.

Якщо під час досудового розслідування будуть встановлені підстави для здійснення кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру, слідчий, дізнавач, прокурор виносить постанову про зміну порядку досудового розслідування і продовжує його згідно з правилами, передбаченими главою 39 КПК. Примусові заходи медичного характеру застосовуються лише до осіб, які є суспільно небезпечними.

Досудове розслідування щодо осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення у стані обмеженої осудності, здійснюється згідно із загальними правилами. Суд, ухвалюючи вирок, може врахувати стан обмеженої осудності як підставу для застосування примусових заходів медичного характеру.

У ст. 505 КПК викладено перелік обставин, які підлягають встановленню під час досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру.

Особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, користуються правами підозрюваного та обвинуваченого в обсязі, який визначається характером розладу психічної діяльності чи психічного захворювання відповідно до висновку судово-психіатричної експертизи, та здійснює їх через законного представника, захисника.

У кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру участь захисника є обов'язковою (ст. 507 КПК).

До особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, судом можуть бути застосовані такі запобіжні заходи:

- 1) передання на піклування опікунам, близьким родичам та членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом;
- 2) поміщення до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку.

Зазначені запобіжні заходи застосовуються судом до особи з моменту встановлення факту розладу психічної діяльності чи психічної хвороби за загальними правилами, встановленими КПК.

Якщо під час кримінального провадження будуть встановлені обставини, які дають підстави вважати, що особа під час вчинення суспільно небезпечного діяння була в неосудному або обмежено осудному стані або вчинила кримінальне правопорушення в осудному стані, але після його вчинення захворіла на психічну хворобу, яка позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними, слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані залучити експерта (експертів) для проведення психіатричної експертизи. Такими обставинами, зокрема, є: 1) наявність згідно з медичним документом у особи розладу психічної діяльності або психічного захворювання; 2) поведінка особи під час вчинення суспільно небезпечного діяння або після нього була або є неадекватною (затямарення свідомості, порушення сприйняття, мислення, волі, емоцій, інтелекту чи пам'яті тощо).

У разі необхідності здійснення тривалого спостереження та дослідження особи може бути проведена стаціонарна психіатрична експертиза, для чого така особа направляється до відповідного медичного закладу на строк не більше двох місяців. Питання про направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи вирішується під час досудового розслідування – ухвалою слідчого судді за клопотанням сторони кримінального провадження в порядку, передбаченому для подання та розгляду клопотань щодо обрання запобіжного заходу, а під час судового провадження – ухвалою суду.

Ухвала слідчого судді про направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмова в такому направленні може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру закінчується закриттям кримінального провадження або складенням клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру.

Про закриття кримінального провадження прокурор приймає постанову, яка може бути оскаржена в порядку, передбаченому КПК. Постанова про закриття такого кримінального провадження надсилається до місцевих органів

охорони здоров'я.

Прокурор затверджує складене слідчим, дізнавачем або самостійно складає клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру і надсилає його суду в установленому законом порядку.

Судовий розгляд здійснюється одноособово суддею в судовому засіданні за участю прокурора, обов'язковою участю фізичної особи, стосовно якої вирішується питання про застосування примусових заходів медичного характеру, її законного представника та захисника. Судовий розгляд завершується постановленням ухвали про застосування примусових заходів медичного характеру або про відмову в їх застосуванні.

Продовження, зміна або припинення застосування примусових заходів медичного характеру здійснюється на підставі ухвали суду, в межах територіальної юрисдикції якого застосовується цей захід чи відбувається лікування.

Розгляд питання про продовження, зміну чи припинення застосування примусових заходів медичного характеру здійснюється за письмовою заявою представника закладу з надання психіатричної допомоги (лікаря-психіатра), де тримається дана особа. До заяви додається висновок комісії лікарів- психіатрів, що обґрунтовує необхідність продовження, зміни або припинення застосування таких примусових заходів.

Стаття 515 КПК регламентує питання про відновлення кримінального провадження у разі одужання особи, яка після вчинення кримінального правопорушення захворіла на психічну хворобу або в неї настав тимчасовий розлад психічної діяльності чи інший хворобливий стан психіки, які позбавляли її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними.

7. Спеціальне досудове розслідування і спеціальне судове провадження.

Питання проведення спеціального досудового розслідування визначає глава 24¹ КПК. Таке розслідування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді у кримінальних провадженнях щодо злочинів, перелік яких наведений у ч. 2 ст. 297¹ КПК, стосовно підозрюваного, крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук.

Спеціальне досудове розслідування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо злочину, вчиненого підозрюваним, стосовно якого уповноваженим органом прийнято рішення про передачу його для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся.

Здійснення спеціального досудового розслідування щодо інших злочинів не допускається, крім випадків, коли злочини вчинені особами, які переховуються від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на

території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук, та розслідуються в одному кримінальному провадженні із злочинами, зазначеними у ч. 2 ст. 297¹ КПК, а виділення матеріалів щодо них може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду.

Вимоги до клопотання прокурора або слідчого, погодженого з прокурором, про здійснення спеціального досудового розслідування передбачає ст. 297² КПК. Клопотання розглядається слідчим суддею не пізніше десяти днів з дня його надходження до суду за участі особи, яка подала клопотання, та захисника. Якщо підозрюваний самотійно не залучив захисника, слідчий суддя зобов'язаний вжити необхідних заходів для залучення захисника.

Під час розгляду клопотання слідчий суддя має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про здійснення спеціального досудового розслідування.

Порядок вирішення питання про здійснення спеціального досудового розслідування визначає ст. 297⁴ КПК. Відомості про здійснення спеціального досудового розслідування вносяться до ЄРДР.

Повістки про виклик підозрюваного у разі здійснення спеціального досудового розслідування надсилаються за останнім відомим місцем його проживання чи перебування та обов'язково публікуються в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора.

Повістки про виклик підозрюваного у разі здійснення спеціального досудового розслідування у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого також публікуються в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора.

З моменту опублікування повістки про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора підозрюваний вважається належним чином ознайомленим з її змістом.

Копії процесуальних документів, що підлягають врученню підозрюваному, надсилаються захиснику.

Судовий розгляд у кримінальному провадженні щодо злочинів, зазначених у частині другій статті 297¹ КПК, може здійснюватися за відсутності обвинуваченого (*in absentia*), крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства і суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності (спеціальне судове провадження) та/або оголошений в міжнародний розшук.

Судовий розгляд у кримінальному провадженні щодо злочинів, зазначених

у частині другій статті 297¹ КПК, може здійснюватися за відсутності обвинуваченого (*in absentia*), якщо стосовно нього уповноваженим органом прийнято рішення про передачу його для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся

За наявності таких обставин за клопотанням прокурора, до якого додаються матеріали про те, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження, суд постановляє ухвалу про здійснення спеціального судового провадження стосовно такого обвинуваченого.

Якщо у справі декілька обвинувачених, суд постановляє ухвалу лише стосовно тих обвинувачених, щодо яких існують обставини для спеціального судового провадження. Участь захисника у спеціальному судовому провадженні є обов'язковою.

Повістки про виклик обвинуваченого у разі здійснення спеціального судового провадження надсилаються за останнім відомим місцем його проживання чи перебування, а процесуальні документи, що підлягають врученню обвинуваченому, надсилаються захиснику. Інформація про такі документи та повістки про виклик обвинуваченого обов'язково публікуються в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження згідно з положеннями статті 297⁵ КПК та на офіційному веб-сайті суду. Таким же чином публікуються повістки про виклик обвинуваченого у разі здійснення спеціального судового провадження у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу обвинуваченого для обміну к військовополоненого. Процесуальні документи, що підлягають врученню обвинуваченому, також надсилаються захиснику.

З моменту опублікування повістки про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті суду обвинувачений вважається належним чином ознайомленим з її змістом.

За наявності у такому провадженні інших обвинувачених за клопотанням прокурора судовий розгляд здійснюється у судовому засіданні у одному кримінальному провадженні.

Якщо після постановлення ухвали про спеціальне судове провадження обвинувачений з'явився або був доставлений до суду, судовий розгляд продовжується з моменту постановлення такої ухвали згідно із загальними правилами, передбаченими КПК.

За клопотанням сторони захисту суд продовжує судовий розгляд з моменту з'явлення обвинуваченого в судовому засіданні та повторно досліджує окремі докази, які досліджувалися за відсутності обвинуваченого (якщо про таке дослідження доказів просить сторона захисту).

Питання для самоконтролю

1. Спираючись на положення сучасної кримінальної процесуальної доктрини та чинного кримінального процесуального законодавства, розкрийте

питання про сутність і види особливих порядків кримінального провадження.

2. Розкрийте основні теоретичні і практичні проблемні питання здійснення кримінального провадження на підставі угод.

3. Визначте сутність та специфіку кримінального провадження у формі приватного обвинувачення.

4. Розкрийте сутність та специфіку кримінального провадження щодо неповнолітніх.

5. Визначте сутність та специфіку кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру.

6. Визначте сутність та специфіку спеціального досудового розслідування і спеціального судового провадження.